

BEATA TROJANOWSKA

WSP w Bydgoszczy

ROMANTYCZNE POKOLENIE LITERACKIE W *NOCACH ROSYJSKICH* WŁODZIMIERZA ODOJEWSKIEGO

Postać autora *Nocy rosyjskich*, jak i jego utwór, choć uznany przez Jewgienija Majmina¹ - badacza rosyjskiej literatury romantycznej – za pierwszą rosyjską powieść filozoficzną nie należał w czasach współczesnych pisarzowi /I poł. XIX w./, jak i obecnie do utworów często czytanych i interpretowanych. Sam zaś Włodzimierz Odojewski /1804-1869/ jest znany tylko “nielicznym wtajemniczonym”², głównie badaczom zafascynowanym jego filozofią, biografią, dorobkiem literackim. Był on jednym z ostatnich potomków książąt Rurykowiczów, przedstawicielem konserwatywnego nurtu rosyjskiego romantyzmu, uczonym, muzykiem, filozofem, dziennikarzem. Kiedy tworzył najwybitniejsze swe dzieło – *Noce rosyjskie* – “znajdował się w samym centrum życia intelektualnego i literackiego Rosji”³. Toteż analiza działalności, kontaktów, próba charakterystyki osobowości twórczej księcia Włodzimierza Odojewskiego stanowi klucz do rozwiązania naszej zagadki, do wykazania cech romantycznych ówczesnego pokolenia literackiego. Bardzo ważna jest w naszej analizie sama powieść *Noce rosyjskie*, co potwierdza Andrzej Walicki - polski socjolog interesujący się rosyjską filozofią i myślą społeczną: “Piękna to książka - rozmowy przyjaciół przeplatane wstawionymi nowelami - ma walor dokumentu historycznego, daje bowiem /wedle samych słów autora/ dość wierny obraz działalności umysłowej, której oddawała się młodzież moskiewska lat dwudziestych i trzydziestych”⁴. Traktując podobnie jak Walicki utwór ten jako świadectwo czasów minionych możemy sformułować twierdzenie, iż przedstawiona przez Odojewskiego w utworze filozoficzna młodzież posiada także swoisty walor autentyczności, a sam książę Włodzimierz Odojewski przy jej prezentacji posłużył się metodą często stosowaną w romantyzmie, a mianowicie własnym przeżyciem, doświadczeniem.

Naszym zadaniem będzie udowodnienie słuszności tego twierdzenia, dostarczenie odpowiednich argumentów, a szukać ich będziemy w życiorysie autora *Nocy rosyjskich*, w historii, filozofii, w jego dorobku literackim.

Wobec tego zastanówmy się, czy młodzi ludzie zaprezentowani w *Nocach rosyjskich* przez Odojewskiego stanowią pokolenie w kategoriach socjologicznych, historycznych. Skorzystajmy w tym celu z jednej z pierwszych definicji pokolenia opracowanej przez dziewiętnastowiecznego niemieckiego humanistę Wilhelma Dilteya. Jego zdaniem “generacja tworzy ciaśniejszy krąg jednostek, które na skutek zależności od tych samych wielkich zdarzeń i przemian, jakie miały miejsce w okresie ich pobudliwości mimo różnaitości czynników, które się później dołączyły, związane są w pewną jednolitą całość”⁵. Ów “ciaśniejszy krąg jednostek” to właśnie grupa przyjaciół: Faust, Wiaczesław, Wiktor, Rościsław, wiodących filozoficzne dialogi w *Nocach rosyjskich*. Ich historycznym niejako odpowiednikiem jest koło lubomudrów, do którego należał i któremu przez wiele lat przewodniczył sam Odojewski. Powstanie koła wiąże się nierozłącznie ze specyfiką życia umysłowego i społecznego w Rosji w pierwszym ćwierćwieczu ubiegłego stulecia. W tym czasie w Rosji ukształtowały się różne formy życia umysłowego, politycznego i literackiego. Stanowiły one w opinii Nikołaja Brodskiego - “oazy pośród społeczeństwa rosyjskiego. Skupiały się w nich lepsze siły umysłowe i kulturalne. Były to sztuczne centra ze swoją specyficzną atmosferą. Wykształciły one jednostki szlachetne, głęboko oświecone i moralne”⁶. Walicki nazywa przedstawicieli koła lubomudrów “oświeconą szlachtą”⁷. Grupa ta “w okresie swego formalnego istnienia, w latach 1823-1825 posiadała ściśle określony krąg członków. Jego prezesem był książę Włodzimierz Odojewski, funkcję sekretarza pełnił Dymitr Wieniewitinow. Członkami koła lubomudrów byli ponadto Aleksander Koszelow, Iwan Kirijewski i N. Rożalin. Nieco luźniej z kołem byli związani Mikołaj Mielgunow, Stiepan Szewyriow, Włodzimierz Titow i Michał Pogodin. Kontakty z kołem lubomudrów utrzymywał Aleksy Chomiakow”⁸.

Wymienieni lubomudrzy i sympatycy koła to przedstawiciele nowej, formującej się w ówczesnej Rosji inteligencji. Posługując się terminologią socjologiczną niemieckiego badacza Karla Mannheima, stanowią oni jedność pokoleniową, dzięki spełnieniu podstawowych warunków. Jednym z nich jest zaistnienie w określonym czasie /lata dwudzieste i trzydzieste wieku XIX/, drugim zaś zaistnienie w określonej przestrzeni społecznej, które wspomniany socjolog określa mianem położenia klasowego⁹.

W tym przypadku ową przestrzeń społeczną stanowi elita szlachty rosyjskiej. Analogiczne porównanie możemy poczynić na przykładzie młodzieży rosyjskiej, której obraz nakreślił Odojewski w *Nocach rosyjskich*. Faust, Wiaczesław, Wiktor i Rościsław stanowią swoistą jedność pokoleniową. To o nich i im podobnych pisze książę Odojewski: “nowe pokolenie podobnie jak poprzednie wyśmiane przez nich, odczuwa głębię istnienia tych samych żywiołów, mijające lata zniekształcają ich imiona, zmieniają także i pojęcie o nich, ale nie są w stanie zmienić ani ich istoty, ani motywu ich działań, są wiecznie młodzi, wiecznie silni, oni żyją w swej pierwotnej rzeczywistości”¹⁰. Autor interesującego nas utworu podkreśla tym samym realizację pierwszego z warunków - zaistnienia pokolenia w aspekcie socjologicznym¹¹ - wspólnego położenia w czasie. Przy czym ów czas ma wymiar

specyficzny. Jego filozofujący bohaterowie choć umieszczeni w powieści w określonych realiach historycznych i politycznych stają się kategorią uniwersalną, symbolem młodego pokolenia w ogóle. Ci młodzi ludzie w utworze Odojewskiego spełniają także drugi podstawowy warunek powstania generacji pokoleniowej, sformułowanej uprzednio przez wspomnianego socjologa Mannheima. Są bowiem reprezentantami rodzącej się młodej inteligencji rosyjskiej. Autor *Nocy rosyjskich* chciał: „zebrać razem bohaterów, którzy wśród ordynarnego i odrażającego tłumu okażą się szaleńcami i którzy tak naprawdę będą <<wybrańcami ducha>>”¹². Możemy stwierdzić, iż aspekt położenia klasowego pokolenia w powieści realizowany jest nieco inaczej niż w założeniach socjologicznych badacza, na którego się powołujemy. Albowiem zaznajamiając się z charakterystyką przyjaciół Odojewskiego nakreśloną przez samego autora *Nocy rosyjskich* dochodzimy do wniosku, iż jego bohaterowie nie reprezentują typowych, przeciętnych obywateli swej klasy, lecz znajdują się ponad nimi, są oryginalni i twórczy. Stanowią swoistą elitę intelektualną.

Przytoczone opinie utwierdzają nas w przekonaniu, iż młodzież rosyjska ukazana przez księcia Włodzimierza Odojewskiego w jego filozoficznej powieści stanowi pokolenie zarówno w kategoriach socjologicznych jak i historycznych.

Nasze dotychczasowe uwagi przebiegały jednak w oderwaniu od bliższej charakterystyki epoki, w której to pokolenie się ukształtowało, od literatury, która była zarówno źródłem, jak i celem jego działania. Zastanówmy się wobec tego, czy pokolenie w *Nocach rosyjskich* można uznać za romantyczne pokolenie literackie.

Związek łączący grupę młodych ludzi w powieści Odojewskiego można z całą pewnością nazwać przyjaźnią romantyczną. Członkowie tego kręgu reprezentują jedno środowisko psychiczne, wspólne nadzieje twórcze, zbliżony światopogląd¹³. Prowadzą czasami szokujący tryb życia, chcąc właśnie w ten sposób zaakcentować swą odmienność. Tak jak choćby w przypadku Fausta, który „miał dziwne przyzwyczajenie trzymania u siebie czarnego kota, przez kilka dni z rzędu nie strzyżenia brody, oglądania przez mikroskop żyłatek, ducia w rurę od pieca, zamykania drzwi na haczyk i całymi godzinami gorliwego zajmowania się prawdopodobnie obcinaniem paznokci, jak to mawiają ludzie świeccy” /s. 12/.

Właśnie u Fausta zbierają się przyjaciele o różnych porach dnia i nocy, nie bacząc na przyjęte konwenanse, by toczyć zajadłe dysputy na nurtujące ich problemy. A problemy te tkwią niejako już w samej epoce, w której przyszło im żyć i działać. Przeżyły się bowiem legendy przeszłości, takie pojęcia, jak werteryzm, byronizm, które dla pierwszych romantyków stanowiły świętość, dla przedstawicieli interesującego nas pokolenia romantycznego /ich młodość przypada na lata 20- i 30-te XIX wieku/, są tylko pustymi słowami, sloganami. Nie uczestniczą oni w życiu narodu, Rosja w obecnym kształcie politycznym zniewala ich, nie odnajdują też godnego siebie przeciwnika w otaczającym ich świecie / dla pierwszych romantyków tym przeciwnikiem byli klasycy/. W takich warunkach, kiedy coraz ostrzej rysował się konflikt między jednostką a światem, a ściślej rzecz ujmując

między osobowością ludzką a państwem absolutnym i społeczeństwem hołdującym materialistycznym pobudkom, tym bardziej dla młodego pokolenia wzrastała atrakcyjność ideału zamkniętego kręgu przyjaciół /mam tutaj na myśli zarówno lubomudrów, jak i wizerunek młodzieży rosyjskiej w powieści Odojewskiego/. Grupa taka - co podkreśla Alina Witkowska w swej pracy *Rówieśnicy Mickiewicza. Życiorys jednego pokolenia* - "spełniała nie tylko potrzeby ludzkiego serca, była nie tylko terenem wymiany myśli, ale w bardzo istotny sposób zastępowała funkcję społeczeństwa i państwa, szczególnie w zakresie poczucia ponadindywidualnej, podporządkowanej nadrzędnym interesom kolektywu łączności jednostek" ¹⁴. Drugie pokolenie romantyczne, którego młodość przypada na lata 20- i 30-te ubiegłego stulecia, szuka prawdy jako swoistego ideału, próbuje odnaleźć tę wartość we wszystkich możliwych aspektach. Droga zaś do osiągnięcia tego celu miała być właśnie filozofia. Ów czas poszukiwań twórczych, formowania się świadomości grupy, potrzeby opracowania wspólnego programu działań został zasygnalizowany w *Nocach rosyjskich* przez Odojewskiego. Pokolenie omawianej epoki romantycznej ucieka w spekulacje filozoficzne, w rojenia abstrakcyjne, w problemy odległe od współczesnych im uwarunkowań natury społeczno-politycznej. Tak jakby chciało "swoją ogólnikowością zaspokoić niewyżytą gorączkę" ¹⁵. Toteż na początku powieści księcia Włodzimierza Odojewskiego jego bohaterowie stawiają pytania o charakterze bardzo ogólnym; tak określając epokę, w której przyszło im żyć: "Nasz wiek XIX nazywają oświeconym; ale czy rzeczywiście my jesteśmy szczęśliwsi od tego rybaka, który kiedyś, być może na tym samym miejscu, gdzie teraz pstrzy się gazowy tłum, rozpościerał swoje sieci? Co jest wokół nas? Dlaczego narody stosują wobec siebie przemoc? Dlaczego, jak śniegowy pył roznosi je wiatr?" /s. 10/ Ci młodzi ludzie próbują określić swoje miejsce na ziemi, zadając sobie pytanie: "Czym jesteśmy w kole tej cudnej maszyny? Co nam pozostawili w spadku poprzednicy, słowem: kim jesteśmy?" /s. 13/ Podobny proces zachodzi w środowisku idealistów moskiewskich skupionych wokół Włodzimierza Odojewskiego w Towarzystwie Lubomudrów.

Myślicielem, którego idee stały się szczególnie bliskie lubomudrom, był niemiecki idealista - Wilhelm Schelling. Młodzież rosyjska ukazana przez Odojewskiego w *Nocach rosyjskich* również jest zafascynowana teoriami tego filozofa: "Nie potraficie sobie wyobrazić, czego dokonała w swoim czasie filozofia Schellinga. Jakim była ona bodźcem dla ludzi, którzy zasnęli w takt monotonnych rapsodii Locka. Na początku XIX wieku Schelling był dla nas tym, czym Krzysztof Kolumb dla XV wieku. Odkrył on przed człowiekiem nieznaną część jego świata, o którego istnieniu wspominały tylko jakieś baśniowe podania - była nią dusza ludzka. /.../ Wszyscy rzucili się na tę cudowną, wspaniałą krainę." /s. 7/ Aleksander Koszelow - jeden z członków wspomnianego koła dał zaś taką charakterystykę lubomudrów: "Filozofia niemiecka, a w szczególności dzieła Schellinga, wszystkich nas tak przyciągały, że poznawanie innych dyscyplin nauki szło nader opieszale. Cały nasz wolny czas poświęcaliśmy lubomudrom niemieckim. W tym czasie odbywały się u nas rozmowy wieczorne przeciągające

się daleko za północ”¹⁶. Porównując program ideowy Towarzystwa Lubomudrów i refleksje młodzieży rosyjskiej w powieści Odojewskiego, można dojść do wniosku, iż doświadczenia filozoficzne i literackie członków grupy lubomudrów stanowią teoretyczną podbudowę wizji młodego pokolenia w *Nocach rosyjskich*. Są ich niejako “praktycznym”, ujętym w ramach literackich odzwierciedleniem. Romantyczne hasła filozoficzne, zaakceptowane i zinterpretowane przez idealistów moskiewskich możemy odnaleźć w powieści księcia Włodzimierza Odojewskiego w niezmienionej formie.

Jedno z nich - filozoficzna refleksja nad przyszłością jest zauważalna we wcześniej zaprezentowanych fragmentach omawianego utworu Odojewskiego, stanowi istotę całej powieści. Młodzi ludzie w *Nocach rosyjskich* formułują romantyczne tezy filozoficzne, które autor ilustruje następnie opowiadaniem, udowadniając tym samym słuszność ich sądów. Bohaterowie *Nocy rosyjskich* przez samopoznanie dążą do osiągnięcia uniwersalnej i całościowej wiedzy o świecie, która jest dla nich swoistym ideałem. W swych poszukiwaniach odwołują się nie tyle do logiki i racjonalizmu, co do instynktu i uczuć tkwiących w duszy ludzkiej. Ich wywody na ten temat są bardzo rozbudowane w powieści. Przytoczmy wobec tego choćby fragment wypowiedzi Fausta utwierdzającego nas w przekonaniu o przewadze duszy i instynktu człowieka nad otaczającą go materią, o konieczności dogłębnego poznania samego siebie: “I dlatego, że jesteśmy ludźmi, jakby się człowiek nie odwrócił - od duszy nie ucieknie” /s. 14/. “My usilnie szukamy siebie gdzieś dookoła i zapominamy tylko o jednym - spojrzeć u siebie za pazuchą” /s. 15/. Stwierdzenie Fausta, jak i komentarze jego przyjaciół dotyczące wyższości ducha nad materią, są protestem przeciwko apodyktyczności racjonalizmu, walką o zachowanie indywidualności jednostki. Ujęcie tego problemu w takim właśnie aspekcie jest cechą romantyczną.

Podobnie jak krytyka dziewiętnastowiecznego materializmu podjęta przez bohaterów powieści Odojewskiego. Oni to, jak całe pokolenie romantyczne, negatywnie ustosunkowują się do kapitalistycznego i “egoistycznego” wieku, w jakim przyszło im żyć. Młodzi ludzie w *Nocach rosyjskich* rozpatrując możliwości osiągnięcia szczęścia przez ludzkość w wieku “przemysłu i stali” wysnuli hipotezę, iż “Szczęście wszystkich jest niemożliwe: możliwe jest zaledwie szczęście dużej liczby osób”. I ludzie są potraktowani jak matematyczne cyfry, zestawione porównania, obliczenia, wszystko przewidziane, wszystko przeliczone; zapomniano o jednym - zapomniano o jednej głębokiej myśli, cudownie ocalałej tylko w pojęciu naszych przodków: szczęście **wszystkich i każdego** /s. 21/. Dla romantyka - Odojewskiego społeczeństwo budowane na zasadach materialistycznych jest jedynie “martwym ciałem”. Życie człowieka jako jednostki nie stanowi żadnej wartości, istota ludzka zaś jest tylko kolejną cyfrą, niczym więcej.

By spojrzeć na człowieka inaczej, niejako na sposób romantyczny, trzeba zdaniem młodych poszukiwaczy prawd absolutnych w *Nocach rosyjskich* pojąć poezję. Przy czym należałoby utożsamiać ją nie tylko ze sztuką, ale także ze specyficznym widzeniem i

odczuwaniem świata przez człowieka jakby natchnionego światłem boskiego nawiedzenia. Przekonuje nas o tym Faust mówiąc: "Człowiek w żaden sposób nie może oderwać się od poezji, ona jako jeden z niezbędnych elementów wkracza w każde działanie człowieka, bez tego działania życie byłoby niemożliwe: symbol tego psychologicznego prawa my widzimy w każdym organizmie" /s. 35/. Należy dodać, iż poezja dla filozofujących przyjaciół stanowi najdoskonalszy organ poznania. Jewgienij Majmin trafnie określa owe romantyczne zależności zachodzące między filozofią a poezją tej epoki: "prawdziwy filozof, człowiek pragnący dotrzeć do sedna, nie tylko ma prawo, ale po prostu jest zobowiązany patrzeć na świat oczyma poety" /s. 268/. Ów poeta zaś musi w swych poczynaniach kierować się instynktem ukrytym w duszy człowieka. W epilogu *Nocy rosyjskich* ustami Fausta wygłasza następującą teorię: "Wielka to sprawa pojąć swój instynkt i czuć swój rozum! W tym być może tkwi całe zadanie ludzkości. Na razie to zadanie nie zostało rozwiązane przez wszystkich, pójdziemy odszukiwać te wskazówki, które jakaś dobra niania dała do rąk nam, rozkojarzonym, roztrzepanym dzieciom, żebyśmy rzadziej przyjmowali jedno słowo za drugie" /s. 177/. Autor powyższej wypowiedzi ujawnia dwie sfery ludzkiego życia: duchową - reprezentowaną przez instynkt i racjonalną - którą stanowi rozum. Harmonijne współistnienie tych dwóch pierwiastków daje człowiekowi możliwość pełnej samorealizacji.

Faust będący wyrazicielem poglądów autora *Nocy rosyjskich*, podobnie jak wielu innych romantyków-schellingianistów, zastanawia się nad zależnościami między powszechną korzyścią społeczną a korzyścią jednostki. Problemy te były szczególnie aktualne w ówczesnej Europie na skutek głoszonych nowych koncepcji utylitarnych opartych na zasadach powszechnej użyteczności, w myśl której rozumne dążenie do szczęścia osobistego przyczynia się do zwiększenia pomyślności ogółu. Teorię taką opracował Jeremi Bentham - angielski ekonomista, prawnik i filozof. Faust tak ocenia poczynania ekonomistów-utylitarystów, w tym także wspomnianego Benthama: "W ich rękach i ziemia, i morze, i złoto, i okręty, - a człowiek jest niezadowolony, istnienie jego niepełne, potrzeby niezaspokojone i on szuka czegoś, czego nie wpisuje się do buchalterskiej książki" /s. 73/. Albowiem zaspokojenie sfery materialnej potrzeb społeczeństwa nie czyni go szczęśliwym, ponieważ brak troski o rozwój sfery duchowej powoduje zanik indywidualizmu, subiektywizmu, wolnego ducha twórczego. Człowiek zostaje zniewolony. W tej charakterystyce potrzeb ludzkich ujawniają się trzy tezy romantyczne. Pierwsza z nich głosi zasadę harmonijnego rozwoju sfery materialnej i duchowej społeczeństwa, druga wychwala indywidualizm i subiektywizm, trzecia jest apoteozą wolności.

Wiele emocji wśród filozofujących przyjaciół wzbudziły dysputy na temat związku człowieka z naturą. W opinii Fausta: "Przyroda króluje nad człowiekiem, który zniża się do natury; ale jakie wielkie dzieła przyrody mogą równać się z dziełami płomiennymi duszy ludzkiej? Duch, czerpiąc z jednego początku z przyrodą tworzy zjawiska podobne zjawiskom w przyrodzie, ale samorzutnie, bezwarunkowo; to pokrewieństwo czy podobieństwo oszukało

starych teoretyków, którzy na nim zbudowali tak zwane naśladownictwo przyrody” /s. 98/. Przy czym dla artysty romantycznego przyroda jest czymś szczególnym. Faust ostrzega, iż: “biada artyście, jeśli wewnętrzny jego ogień nie jest w stanie roztopić nieokrzesej przyrody i przetworzyć jej w istotę bardziej wywyższoną” /s. 99/.

Bohaterowie powieści Odojewskiego, co podkreśla sam autor *Nocy rosyjskich*, to obserwatorzy otaczającego ich świata, poszukujący prawd absolutnych, ideałów, odpowiedzi na odwieczne pytania ludzkości w aspekcie romantyzmu filozoficznego - nurtu umysłowego, który ukształtował ich młodość, światopogląd, program działania. Zaistnienie ich w epoce romantycznej uczyniło z tego pokolenia “kategorię, w jakiej młodzi świadomie ujmują swoją słuszność duchową”¹⁷. Refleksje filozofujących przyjaciół w powieści ujawniają specyfikę i różnorodność tez romantycznych, a w szczególności schellingiańskich. Toteż możemy stwierdzić na podstawie poczynionych uwag, iż wizja pokolenia zaprezentowana przez Odojewskiego w *Nocach rosyjskich* to wizja pokolenia romantycznego, a ściślej mówiąc rosyjskiego pokolenia romantycznego. O owej rosyjskości grupy świadczy choćby przekonanie członków koła lubomudrów, a także filozofujących przyjaciół w omawianym utworze księcia Włodzimierza Odojewskiego o specjalnej misji Rosji wobec starego kontynentu - misji zaszczerpienia Europie nowych sił, tchnięcia nowego życia w starą, kostniejącą kulturę. Pogląd ten znalazł swe miejsce w epilogu utworu, kiedy to Faust apeluje do całego młodego rosyjskiego pokolenia romantycznego: “Jesteśmy postawieni na granicy dwóch światów: minionego i przyszłego, jesteśmy nowi i świeży, nie mamy nic wspólnego z przestępstwami starej Europy./.../ My powinniśmy wszystko ożywić! Naszego ducha wpisać do historii rozumu ludzkiego jak imię nasze wpisano do złotej księgi zwycięstwa. /.../ zwycięstwo nauki, sztuki i wiary - oczekuje nas na ruinach starej Europy.” /s. 148/ Swój płomienny apel Faust nieprzypadkowo kieruje do wszystkich przedstawicieli młodego pokolenia, ponieważ nie zawsze reprezentują oni identyczne postawy filozoficzne. Przyjaciele Fausta toczący z nim spory, poszukujący prawd wraz z nim, są tego dobitnym przykładem. Faust, którego to ustami przemawia autor - to schellingianista. Wiaczesław zaś jest współczesnym materialistą, Wiktor - mistykiem. Ta różnorodność zainteresowań filozoficznych, dowolność interpretacji nawet samej myśli Schellinga jest zauważalna wśród członków koła lubomudrów. Wspomniany uprzednio Majmin tak pisze o doświadczeniach filozoficznych idealistów moskiewskich: “Rosyjscy myśliciele i poeci jeśli coś brali z Schellinga to wyjątkowo po swojemu i swoje. Oni prawie nigdy nie posługiwali się słowami Schellinga dosłownie”¹⁸. Różnice te po formalnym rozwiązaniu koła w 1825 roku stały się jeszcze bardziej widoczne: “W zasadzie wierny ideom schellingiańskim pozostał tylko W. Odojewski, A. Chomiakow i I. Kirijewski zostali twórcami doktryny słowianofilskiej. Pogodin i Szewyriow po obraniu kariery uniwersyteckiej stali się z czasem zwolennikami i propagatorami teorii << oficjalnej ludowości >>”¹⁹.

Przytoczone powyżej argumenty przekonują nas o tym, iż młode pokolenie zaprezentowane w *Nocach rosyjskich* przez Odojewskiego można nazwać rosyjskim pokoleniem romantycznym.

Pozostało nam do rozstrzygnięcia jeszcze jedno pojęcie określające młodych poszukiwaczy prawd, mianowicie określenie pokolenia literackiego. Zarówno idealisci moskiewscy, jak i grupa przyjaciół w filozoficznej powieści księcia Włodzimierza Odojewskiego należy do grona literatów, osób piszących, kreujących świat. I nie jest to fakt bez znaczenia. Albowiem uprawianie literatury stanowi jeden z podstawowych warunków prawdziwie romantycznego pojmowania świata w ujęciu omawianego młodego pokolenia. Poeta nie tylko obserwuje świat z wyżyn absolutu, jawi się także w przekonaniu romantyków jako "pierwszy sędzia ludzkości". Odojewski rysuje przed czytelnikiem swej powieści taką wizję poety: "Kiedy na wysokim swoim sądzie, oświetlony krzewem gorejącym, on czuje, że oddech gwałtownie przechodzi po jego twarzy, wtedy czyta on litery wieku w świetlanej księdze wszechwiecznego życia, prowadzi naturalną drogę ludzkości i karze jej bezprawia" /s. 23/. Podobną funkcję pełnią poeci reprezentujący młode pokolenie romantyczne w powieści. Zostało to także podkreślone przez Odojewskiego poprzez specyficzne ramy kompozycyjne utworu. Jego młodzi przyjaciele są formalnie oddzieleni od opisywanych przez autora opowiadań, znajdują się niejako ponad nimi, mają prawo oceniać, krytykować, prezentować własne koncepcje rozwiązywania rozgrywających się wydarzeń. Filozofujący przyjaciele to, jak podkreśla sam autor *Nocy rosyjskich*, postaci historyczno-symboliczne. Znamienne jest choćby rola jednego z bohaterów powieści - Fausta, który wypowiada myśli samego Odojewskiego. Faust - rozumiany jako symbol człowieka - humanisty dręczonego chęcią poznania życia, jego tajemnic i mroków. Ujawnia osobowość, charakter, dążenia i poglądy samego księcia Włodzimierza Odojewskiego.

Młodzi przedstawieni w powieści stanowią grupę literacką, ponieważ spełniają wszelkie warunki, by formacja taka mogła zaistnieć. Są bowiem związkiem przyjacielskim opartym na rówieństwie, stanowią grupę nieliczną i są duchowo związani z prądem umysłowym lat 20- i 40-tych XIX wieku w Rosji, o którym wcześniej była już mowa. Odczuwają absolutną konieczność przemiany, rozczarowują się wobec starych ideałów, a ich zawiedziona wiara jest najsilniejszym motorem buntu i niesprawiedliwości wobec generacji poprzedniej²⁰. Stanowią typową grupę programową. Z powyższych stwierdzeń wynika, iż zaprezentowane rosyjskie pokolenie romantyczne można uznać za formację literacką. Specyfika rozpatrywanego pokolenia polega na przemieszaniu się trzech kreujących go pierwiastków: romantycznego, filozoficznego i literackiego.

PRZYPISY

- 1 Tak twierdzi E. A. Majmin: *Владимир Одоевский и его роман Русские ночи*, /w:/ . В.Ф. Одоевский: *Русские ночи*, Ленинград 1975, s. 247.
- 2 Tamże, s. 261.
- 3 A. Bezwiński: *Idealiści moskiewscy. Z dziejów romantycznej myśli i literatury rosyjskiej*, Bydgoszcz 1983, s. 311.
- 4 A. Walicki: *Rosyjska filozofia i myśl społeczna od oświecenia do marksizmu*. Warszawa 1973, s. 122.
- 5 Definicję tę przytaczam za: K. Wyka: *Pokolenie literackie*, Kraków 1977, s. 25 - 26.
- 6 A. Walicki: *W kręgu konserwatywnej utopii*. Warszawa 1964, s. 59.
- 7 Tamże, s. 59.
- 8 A. Bezwiński: *Idealiści moskiewscy*, op. cit., s. 7.
- 9 Ujęcie tego zagadnienia opracowane zostało przez K. Wykę /w:/ *Pokolenia literackie*, op. cit., s. 46 - 47.
- 10 В.Ф. Одоевский: *Русские ночи*, op. cit., s. 7. /przekład mój - В. Т./ Dalej stronę utworu podaję w nawiasie/.
- 11 Taką interpretację pokolenia jako kategorii socjologicznej przytaczam za: K. Wyka: *Pokolenia literackie.*, op. cit., s. 47.
- 12 E. A. Маймин: *Владимир Одоевский и его роман Русские ночи*, op. cit., s. 261.
- 13 Analiza przeprowadzona na podstawie K. Wyka: *Pokolenia literackie*, op. cit., s. 63 - 64.
- 14 A. Bezwiński: *Idealiści moskiewscy*, op. cit., s. 61.
- 15 Przytaczam za K. Wyką, op. cit., s. 252.
- 16 A. Bezwiński: *Idealiści moskiewscy*, op. cit., s. 45.
- 17 Cytuję za K. Wyką: *Pokolenia literackie*, op. cit., s. 19.
- 18 E. A. Маймин: *Русская философская поэзия*, Москва 1976, s. 19.
- 19 A. Bezwiński, op. cit., s. 58.
- 20 Na podstawie K. Wyka, op. cit., s. 249.

РОМАНТИЧЕСКОЕ ЛИТЕРАТУРНОЕ ПОКОЛЕНИЕ В РУССКИХ НОЧАХ В. ОДОЕВСКОГО

Резюме

Настоящая статья представляет собой попытку определить отличительные черты русской молодежи в философском романе Владимира Одоевского *Русские ночи* в сопоставлении с реалиями 20-х и 40-х годов XIX века в России. Ее цель - дать

ответ на вопрос, можно ли молодых людей, представленных в названном произведении, считать символом романтического литературного поколения.

Обосновывая эту мысль, в статье приводятся аргументы социологического, культурного, исторического и философского плана, а также факты биографии и литературные образы самого Одоевского.

Проведенные наблюдения позволяют прийти к выводу, что молодежь в *Русских ночах* отвечает социологическим критериям поколения и притом представляет собой литературную группу, так как выполняет все условия, требуемые для таких объединений. Молодые люди в романе образуют дружеский коллектив ровесников, являются группой немногочисленной, идейно связанной с духовными направлениями 20-х и 40-х годов XIX века в России. Это типичная программная группа.

Характерной чертой поколения русских романтиков является слияние трех начал: романтического, философского и литературного.